

دولت‌ها

چگونه تسخیر می‌شوند؟

کیومرت‌اشترینان

هر سیستمی با قوای سه‌گانه خود و با پشتوانه‌ای از مردم قوام و دوام می‌آورد. تسخیر یعنی که این سه قوه حضور دارند اما نمی‌توانند مستقلاً تصمیم بگیرند و به طرق گوناگون از طرف نیروهای مختلف از کار افتاده و روال طبیعی خود را از دست داده باشند یا دچار مسخ و زکزاگردی شوند. تسخیر ایجاد گوناگون دارد:

۱- تسخیر از طرف گروه‌های با نفوذ اقتصادی. این گروه‌ها به مدد سابقه طولانی در حوزه‌های گوناگون رانتی در صنعت یا تجارت عملاً شریان اقتصادی سیستم‌ها را به دست می‌گیرند. سازمان بوروکراتیک دولت عملاً اسیر روابطی است که آنها را درازمدت به دست آورده‌اند. تغییرات سیاسی در درون حاکمیت‌ها شاید بتواند این نفوذ را تضعیف کند. اما آنچه به تسخیر دامن می‌زند، ثبات قدرت سیاسی رانت‌پرور است. در حکمرانی آب شسما با استان‌هایی طرف هستید که با افزایش بی‌رویه مصرف آب صنعتی عملاً زیر پای خود را خالی کرده‌اند و دولت تسخیرشده نمی‌تواند کاری کند. «روزگاران کرده‌اند صرف بتان/ صرف تسخیر و مسخر نحو آن». نحوه کار دولت مسخر می‌شود. ۲- تسخیر عوام؛ آن است که سازوکارهایی پدید می‌آید که نهادهای اساسی، نیروها و سیاست‌های خود را اسیر عوام می‌کنند. برخی دولت‌ها سعی کرده‌اند با صافی‌ها و «فیلتر»‌های گوناگون از تشکیل احزاب سیاسی تا توسعه نهادهای کارآمد و از رشد آگاهی‌های عمومی تا توسعه آزادی‌های کارشناسی خود را از این بند رها کنند. عوام‌زدگی مانند سیل است که همه را با خود می‌برد. تسخیر عوام به این نیز هست که گروه‌کروه از توده در حاشیه منابع عمومی به غارت منابع آبی بپردازند یا شماری برای بهره‌برداری کشاورزی یا صنایع گوناگون به حفر چاه بپردازند و دولت‌ها نتوانند در برابر سودجویی عوام مقاومت کنند. اینکه چگونه یک دولت تن به «تسخیر بدوی» می‌دهد و نه به «تحکیم مدنی» خود موضوع پژوهش مهمی است. اما اجمالاً نقش منتقدان و منتفعان و دسیسه‌کنندگان بسیار مهم است. اینان به جایی می‌رسند که حاضرند یک تمدن را به قهقرا ببرند و زیر پای خود را نیز خالی کنند و همه را با خود به چاه تباهی افکنند اما دست از دستاویز سیال عوام برندارند. نکته اساسی‌تر دور باطلی است که بر اثر عوام‌زدگی پدید می‌آید. سیاست‌مداری که به ترویج عوام‌زدگی می‌پردازد، بیابوری عوامانه پیدا می‌کند؛ مجرم در پایان به قربانی تبدیل می‌شود؛ یعنی هر چقدر هم که هوشمند بوده باشد، گریزی از گرز خودتحقیق ندارد، چراکه عوام در روح و جان او چنگ می‌اندازد. رابطه مرید و مرادی با عوام به‌تدریج روح مراد را تسخیر می‌کند. گویی روح خود را به مریدان فروخته است. تیغی که به دست عوام داده است، روان او را هراسان می‌کند. این روان هراسان به دستگاه خودکار تولید ایدئولوژی عوام‌گرایانه در خود او تبدیل می‌شود. بازتولید این پدیده در دولت‌ها و «ترتیب»‌های سنتی مهم است و باید درباره آن هوشیار بود. چنین پدیده‌ای نه‌تنها قوای اساسی را در معرض تسخیر قرار می‌دهد، بلکه می‌خواهد دانش‌هایی مانند پزشکی را نیز مسخر خود کند. در گذشته پادشاهان بیش از دیگران در معرض چنین اسبیبی قرار داشته‌اند، هر چند به دلیل محدودیت ارتباطات این «درویشان حکومتی» بوده‌اند که چنین نقشی را ایفا کرده و درباره‌ها را تسخیر می‌کرده‌اند.

۳- تسخیر سیاسی از دیگر موارد است که گروهی به دسیسه‌های پنهان همه ابزارهای اصلی و منابع انسانی-مدیریتی را تسخیر می‌کنند و عملاً به هیچ نیروی دیگری اجازه حضور در قدرت نمی‌دهند. در چنین حالتی نیروی انسانی دچار مردابی می‌شود که بویایی و حیات را از کشور می‌گیرد. حباب سبکبال دولت از عهده دریای سهمگین گروه‌های تسخیری برنمی‌آید. ترکیب تسخیر سیاسی با تسخیر عوام به «سکتاریسم» تبدیل و در نهایت به افول سیاسی-اجتماعی منجر می‌شود و راه را برای گونه‌های مختلف «بنیادریسم» هموار می‌کند. به‌ویژه الیگارشی نظامی «غیرتوسعه‌گرا» زمینه بیشتری پیدا می‌کند، چون سلطه روزافزون مناسبات تجاری-اقتصادی و روابط چین-آمریکا بر روابط بین‌الملل به‌گونه‌ای است که امکان دولت توسعه‌گرا را سلب می‌کند. ۴- شماری از دولت‌ها با تکیه طولانی بر نیروهای نظامی و امنیتی به‌تدریج مقدرات خود را به دست آنان می‌سپارند. در چنین حالتی حتی تفوق نظریه‌پردازان و سخن‌دانان اصلی سیستم به‌تدریج زائل می‌شود و جای خود را به این نیروها می‌دهد. زبان حال نظریه‌پردازان شکست‌خورده این چنین می‌شود: «صائب از تسخیر آن آهوی وحشی عاجزیم/ از سخن هرچند عالم را مسخر کرده‌ایم». نمونه آن رژیم‌های کمونیستی به‌جای‌مانده از شوروی سابق است.

اما در نهایت این نیروها به دلیل فقر تئوریک به‌تدریج دچار دگردیسی می‌شوند و حکومتی الیگارشی (به شکل گروه‌های با نفوذ اقتصادی-امنیتی) تشکیل می‌دهند. اینان در بهترین حالت راه توسعه سکولار را در پیش می‌گیرند.

🗞️ یکشنبه ۲ آذر ۱۴۰۴
📅 ۲ جمادی‌الثانی ۱۴۴۷
📆 ۲۳ نوامبر ۲۰۲۵
سال بیست‌ودوم
شماره ۵۲۴۲
۳۰ هزار تومان
۱۲ صفحه
🗞️

🗞️

در «شرق» امروز می‌خوانید: • یادداشتی بر فیلم «سینما شهر قصه» • قیمت سوم بنزین؛ تدریجی و شناور

چرا مسعود پزشکیان فقط به قیمت بنزین توجه دارد؟

خسارت محض خودروهای فرسوده

گزارش تئتریک رادر صفحه ۴ بخوانید

گزارش «شرق» از همدستی ویروس آنفلوانزا و آلودگی هوا در کشور

در محاصره دود و ویروس

این گزارش رادر صفحه ۸ بخوانیدعکس:سهندتاکلی، شرق

یادداشت

تورم پایدار، حکمرانی ناکارآمد و یک خاطره

ناصر ذاکری

کارشناس اقتصادی

چند روز پیش دوستی بسیار محترم از من خواست در نشست صمیمی که با حضور جمعی از فرهیختگان به‌طور ادواری در منزل ایشان برگزار می‌شود، بحثی در مورد پرونده تورم داشته باشم. با این دعوت، ناخودآگاه یاد خاطره‌ای از سال‌های دور افتادم. در اوایل دهه ۶۰ و در ایام تحصیل با جمعی از دوستان همفکر با هدف روشنگری و کمک به دولت‌مردان، سمیناری با عنوان بررسی مسئله تورم برگزار کردیم که با توجه به شرایط آن‌ام و نبود تلاش‌های مشابه، به‌عنوان اولین تلاش دانشگاهی برای ورزیدن پرونده تورم بسیار مورد توجه کارشناسان و پژوهشگران قرار گرفت.

با خود اندیشیدم چگونه است که چهل‌واندی سال پیش وقتی جمعی دانشجو به فکر یافتن موضوعی برای هم‌اندیشی می‌افتند، مبحث تورم توجه‌شان را جلب می‌کند و امروز نیز وقتی جمعی از عاشقان دلسوز و خدم کشور دور هم جمع می‌شوند تا درباره موضوعات مهم اقتصادی و اجتماعی کشور بگویند و بشنوند، باز هم پرونده تورم گشوده می‌شود؟! متوسط نرخ تورم در این دوره ۴۵ساله در حدود ۲۲ درصد بوده و البته در طول هفت سال اخیر این نرخ تمایلی به پایین‌تر آمدن از کانال ۴۰ از خود نشان نداده است. اتفاقی که بدون اغراق باید آن را پدیده‌ای منحصربه‌فرد در اقتصادهای امروز دنیا بدانیم؛ زیرا هر جا که شاهد شکل‌گیری تورم تازنده بوده‌ایم، این جریان در مدت نه‌چندان طولانی مهار شده و گریبان اقتصاد میزبان را رها کرده است. سخنوران وابسته به جریان تندرو در این حوزه به‌صراحت مردم را مقصر می‌دانند؛ زیرا با انتخاب نادرست خود در

یادداشت

نقد گفتمانی رئیس‌جمهور؛ ایده، تصمیم یا سیاست؟

روزبه کردونی

سیاست‌پژوه

تفاوت میان «ایده»، «تصمیم» (decision) و «سیاست» (policy) در حکمرانی، تفاوتی نظری نیست؛ شکافی واقعی است که کیفیت حکومت، کارآمدی دولت و میزان اعتماد عمومی را تعیین می‌کند. ایده زمانی شکل می‌گیرد که مسئله معنا پیدا می‌کند و جهت‌گیری ذهنی و ارزشی ساخته می‌شود؛ سیال، الهام‌بخش و فاقد الزام اجرائی. تصمیم انتخاب مشخصی است از میان چند گزینه؛ لحظه‌ای، اعلام‌محور و بدون پایداری نهادی. اما سیاست مجموعه‌ای پایدار، الزام‌آور، زمان‌مند و ابزارمحور از اقدامات و قواعد است که در عمل اجرا می‌شود و اثر آن در زندگی مردم قابل اندازه‌گیری است. در ادبیات سیاست‌گذاری، سیاست همان چیزی است که «رخ

می‌دهد، نه آنچه «اعلام می‌شود».

این تمایز در گفتمان رئیس‌جمهور کاملاً مشاهده می‌شود. وقتی گفته می‌شود «مبنای انتصاب‌ها شایستگی است، نه وابستگی جناحی»، این یک ایده است. حتی اگر تأکید شود که «افراد غیرشایسته را منصوب نمی‌کنیم»، این تصمیم است. اما این گزاره زمانی به سیاست تبدیل می‌شود که چارچوب ملی شایستگی تدوین شود. کمیته‌های مستقل ارزیابی تشکیل شود، سامانه شفاف سوابق نامزدها راه‌اندازی شود. مجازات نوتیسم (خوشاوندسالاری) و کورتیسم (باندسالاری) تعریف شود و سازوکارهای رسیدگی به اعتراضات و تعارضات تعیین شود. بدون این الزامات، شایسته‌سالاری یک بیان اخلاقی باقی می‌ماند و در ساختار اداری تثبیت نمی‌شود. در مثال دیگر، عبارت «نزاع نکنیم و همکاری کنیم» صرفاً یک ایده است. اما تبدیل این ایده به سیاست نیازمند تصمیم‌های نهادی است؛ ازجمله سازمان‌دهی سازوکارهای هم‌افزایی، ایجاد زمینه‌های گفت‌وگوی اجتماعی و بین‌نهادی، تدوین قواعد همکاری و تعریف شاخص‌هایی برای سنجش میزان همکاری و کاهش تنش.

یک کتاب، یک نویسنده:

گفت‌وگوی احمد غلامی بالیلی گلستان

به انگیزه انتشار کتاب «در پی آینه»

حکایت حالِ دولت‌آبادی

۶

برگزیده‌ها

گزارش «شرق» از نشست مددکاری اجتماعی و زنان آسیب‌دیده با فعالان مدنی و رئیس انجمن جامعه‌شناسی

آمار محرمانه، درد آشکار

۱۰

گزارش تحلیلی «شرق» از پیچیدگی‌ها و تناقض‌های پرتش سیاست خارجی ایران در روزهای اخیر

هزارتوی تنش و فرصت

۲

وقتی ابزار نظارتی مجلس به سلاح سیاسی تبدیل می‌شود؛ از چهار وزیر در صف استیضاح تا صدها تذکر و سؤال

پروژه تندروها برای زمین‌گیرکردن دولت

۳

بازی‌های کشورهای اسلامی نشان داد توسعه ورزش زنان الزامی است

فاتح سکوهای افتخار

۹

جاذبیت بی‌امان راست‌گرایان در آمریکای لاتین

بازگشت مشت آهنین

۵

کیت اضطراری ۷۲ساعته و رویکرد جدید در فرانسه

۱۲

یادداشت

شمشیر بَران واستبداد ستمگران

احمدمسجدجادهعی

سال‌ها پیش چندین اثر درباره مجموعه کتاب‌ها و رساله‌های چاپ‌شده یا در دسترس، درباره حضرت زهرا انتشار یافت که نشان می‌داد روند تألیف و تصنیف درباره ایشان در طول قرون چه فرازوفرودهایی داشته است؛ ازجمله مهم‌ترین آثار دوره‌های نخستین کتاب‌هایی است که بزرگان اهل سنت در فضایل و اخبار ایشان گردآوری کرده‌اند؛ چه کتاب‌های اختصاصی و چه کتاب‌های عمومی از قبیل آثاری که به زندگانی رسول خدا پرداخته و فصلی هم به حضرت زهرا اختصاص داده است.

